

ες, ξεπερνώντας το φόβο της ενδεχόμενης αποτυχίας τους μπρος στην παιδαγωγική του ελευθερία. Είναι ο λόγος για τον οποίο συχνά προτιμά τη γνώση του φόβου του και επιλέγει την ‘πεπατημένη’ του μέτριου και αδύναμου –αν και του προκαλεί αρνητικά συναισθήματα– από την ελευθερία του ερχομού του νέου, αφού, σύμφωνα και με τον ποιητή: «Ίσως το φως θα’ ναι μια νέα τυραννία. Ποιος ξέρει τι καινούρια πράγματα θα δείξει»³⁰⁰.

Για να εμψυχώσει, οφείλει να τολμάει να ζει τα συναισθήματά του και να τα αναπαριστά με τρόπο αυθεντικό. Να αφήνει την αίσθησή του να λειτουργεί, χωρίς πολλά λόγια και εξηγήσεις. Να μπορεί να συλλαμβάνει όχι μόνο την ποίηση μέσω του λόγου, αλλά και την ‘ποίηση στο χώρο’³⁰¹. Κι ακόμα να προσβλέπει στην έκφραση και την ειλικρίνεια των συναισθημάτων και της ομάδας. Γιατί δεν είναι από μόνη της η γνωστική - πληροφοριακή πλευρά που δημιουργεί το βίωμα, αλλά η αυθεντική συγκίνηση που γεννά στοχασμό. Η βιωματική μάθηση ξεπηδά από τον κόσμο των συναισθημάτων και της σωματικής έκφρασης, όπως αυτά προκύπτουν μέσα από τη μνήμη της εμπειρίας και αυτό πρέπει να το γνωρίζει ο εμψυχωτής.

6.3. Η εμψύχωση του εμψυχωτή

Στη μελέτη του διανθρώπινου δεσμού από τη σκοπιά της φαινομενολογικής θεωρίας της προσωπικότητας και της ανθρωπιστικής συμβουλευτικής, ο άνθρωπος ως πρόσωπο μέσα από την ολότητά του κινείται με δημιουργικότητα και υγεία (Α. Maslow) και με εμπιστοσύνη στον εαυτό του είναι δημιουρ-

³⁰⁰ Καβάφης, Κ. (1982). *Ποιήματα 1896-1918*. Αθήνα: Ίκαρος, σ. 105.

³⁰¹ Ο Αντονέν Αρτώ (1992, σ. 44) προτείνει την ανάπτυξη μιας ‘ιδεογραφικής’ γλώσσας του σώματος, που ‘μιλά’ δίχως λέξεις, δεν είναι διακοσμητική του λόγου και αρχικό της προορισμό έχει την ικανοποίηση των αισθήσεων. Αυτή διαφέρει από την παντομίμα του ευρωπαϊκού θεάτρου, η οποία αναπαριστά λέξεις. Ο Αρτώ υπερασπίζεται ‘το θέατρο της σκληρότητας’, ένα ιδεογραφικό θέατρο, που δίνει έμφαση στο σώμα που προϋπήρξε του λόγου, στη λειτουργία των μορφών, της κίνησης και των ήχων, έξω από τον έναρθρο λόγο. Κατ’ αυτόν τον τρόπο, έρχεται σε μετωπική σύγκρουση με το θέατρο της Δύσης, ενώ αντίθετα αποδέχεται τη γλώσσα των νευμάτων και τη μεταφυσική του θεάτρου της Ανατολής, όπου οι χειρονομίες δηλώνουν «ιδέες, νοοτροπίες, την όψη της φύσης» και έτσι, όπως σημειώνει ο ίδιος, η νύχτα μπορεί να αναπαρασταθεί με ένα δέντρο πάνω στο οποίο ένα πουλί, έχοντας κλείσει το ένα μάτι, κλείνει και το άλλο.

γικά και κοινωνικά ανοιχτός σε κάθε νέα εμπειρία (C. Rogers). Επιπλέον, υπό το φως της υπαρξιστικής αμοιβαίας συμπληρωματικότητας των αντιθέτων, το 'είναι' ενυπάρχει μέσα στον κόσμο ως 'συν-είναι' (M. Heidegger) και ο άνθρωπος, ως *homo viator* και 'παρουσία', ελπίζει και οδοιπορεί με διαθεσιμότητα μέσα στη σχέση του παραδείσου που είναι οι άλλοι (G. Marcel), εγκαταλείποντας τη μοναξιά του και αναζητώντας αενάως να συναντήσει τον κάθε άλλο (E. Mounier), προκειμένου να κινηθεί προς αυτόν μέσα από την αγάπη ως διαλογική επικοινωνία και προσφορά (K. Jaspers).³⁰² Διακατεχόμενος από οδύνη αλλά και πίστη, πορεύεται ελεύθερα «*το δρόμο της συνείδησής του*» και οδηγείται στην αυτοσυνειδησία και στη δημιουργία του προσώπου του (M. de Unamuno), στην αγάπη και στην περιπέτεια του 'συμπάσχειν'³⁰³.

Σύμφωνα με τις παραπάνω απόψεις, η εμπύχωση του εμπυχωτή είναι μια αγαπητική διαλογική επικοινωνία, που συμβάλλει στη δια-προσωπική ανάπτυξη. Είναι υπαρξιακή πορεία προς την ακεραιότητα, την εναισθητοποίηση της σωματικής και ψυχοδιανοητικής υγείας, ομορφιάς και έκφρασης. Δεν είναι απλώς πανεπιστημιακή κατάρτιση σε μεθόδους και τεχνικές δεξιότητες, μα κάτι πολύ ευρύτερο. Είναι μύηση, πνευματική πορεία και άσκηση ψυχής, που φωτίζει το δρόμο της σοφίας για να επιλέξει και να ανοίξει ο ασκούμενος τους προσωπικούς του ορίζοντες. Είναι παιδεία ανάπτυξης – διαπροσωπικής και επαγγελματικής– και όχι μόνο τεχνογνωσία. Είναι ένας κόσμος σοφίας και αγωγής και επίπονης μαθητείας, όπου παίρνει το φως αυτός που θέλει να το πάρει. Αυτός που είναι έτοιμος 'να βρει το δικό του διαμάντι', που απηχεί τη θετική του ενέργεια και είναι μοναδικό για τον καθένα και που μ' αυτό μπορεί να φωτίσει τις προσωπικές του αγωνίες και οράματα και να διαλεχτεί για τις κοινές απαντήσεις και την ολότητα.

³⁰² Κοσμόπουλος, Α, 1995, σσ. 454-456, 419-421.

³⁰³ Unamuno, M. de, 1993. Η Χ. Μπακονικόλα (1993, σσ. 33-35, 40-43) επισημαίνει τα ακόλουθα ως θεμελιώδη γνωρίσματα της πνευματοκρατικής βιταλιστικής θεωρίας του Unamuno: α'. την πίστη «*ως αυθεντικό τρόπο του υπάρχειν*», β'. το φόβο του μηδενός, γ'. την αγωνία και την αβεβαιότητα ως προϋπόθεση για τη βίωση της πίστης, δ'. το πάθος, ως τρόπο για αυθεντική ζωή, ε'. τη δύναμη του ανορθόλογου και την ανεπάρκεια της λογικής στην κατανόηση της ζωής, στ'. την τάση του ανθρώπου για κυριαρχία στον κόσμο μέσω της αγάπης προς το πρόσωπο του πλησίον, ζ'. την «*εαυτότητα για τη σύλληψη του θείου*», η'. την ύπαρξη, μέσω διείσδυσης του ενός στον άλλο, θ'. την «*ταύτιση του υπάρχειν και του ενεργείν*», ι'. την ηθική του εναγώνιου αγώνα, ια'. τη σημασία της ελεύθερης επιλογής και προσωπικής ευθύνης, ιβ'. την αντίφαση ως όρο απαραίτητο για την ύπαρξη.

Η εμπψύχωση προϋποθέτει το ταξίδι της αγάπης και της γνώσης, που πραγματώνεται από τον καθένα στο εσωτερικό του σύμπαν. Κι ακόμα, μια αναζήτηση και επανανακάλυψη του ίδιου του προσώπου και του εαυτού και αυτογνωσία μέσα από την ευαισθητοποίηση της ‘αίσθησης’ (feeling). Δεν είναι θεωρία, που με μονοδιάστατο τρόπο διερευνάται σε εξωτερικές πηγές. Πρόκειται για διαδικασία μάθησης και διδασκαλίας, που η ποιότητά της εξαρτάται από τη συναισθηματική υγεία εμπψυχούμενου και εμπψυχωτή. Είναι λοιπόν μια γνωσιακή διεργασία μελέτης της ανθρώπινης εμπειρίας, που μπορεί να αξιοποιεί τεχνικές, αλλά τις διαπερνά από τον ψυχικό πλούτο καθενός.

Με άλλα λόγια, η δύναμη της εμπψύχωσης είναι αποτέλεσμα αφενός εσωτερικής άσκησης σε στάσεις³⁰⁴ και σε θεμελιώδεις καταστάσεις και έννοιες όπως η αγάπη, η αλήθεια, η ελευθερία, η δικαιοσύνη, η παρατηρητικότητα, η σιωπή, η αυτοπειθαρχία, ο αυθορμητισμός, το ρίσκο κ.ά., αφετέρου διήθησης των εξωτερικών ειδικών, τεχνικών γνώσεων στο φίλτρο της ευαισθησίας.

Η θεατρική εμπψύχωση συμβαίνει στο Εργαστήριο της Παιδαγωγικής του Θεάτρου και, επομένως, δεν εξαντλείται αποκλειστικά στη μελέτη συγγραμμάτων, αλλά πραγματώνεται ως βιωμένη εμπειρία και εργαστηριακή δράση και βασίζεται:

- στη βιωματική μελέτη και διερεύνηση της δραματοουργίας³⁰⁵,
- στη δημιουργικότητα και τον κριτικό λογισμό,

³⁰⁴ Η υιοθέτηση από τον εκπαιδευτικό συγκεκριμένων ψυχολογικών στάσεων στη συμπεριφορά του τονίζεται από τον C. Rogers. Αυτές είναι: α'. η θετική αναγνώριση του παιδιού-‘άλλου’, που με τη σειρά της προκαλεί την αυθόρμητη θετική ανταπόκριση του παιδιού (unconditional positive regard) και η άνευ όρων αποδοχή του (acceptance), που προϋποθέτει την αποδοχή του εαυτού του πέρα από ρόλους και θέσεις και είναι αποτέλεσμα διαλεκτικής σχέσης με τον εαυτό και τους μαθητές του β'. η ενσυναισθητική δυνατότητα (empathy/accurate empathic understanding), που σημαίνει να μπορεί ο δάσκαλος μέσω ενεργητικής ακρόασης να κατανοεί τον κόσμο του κάθε μαθητή σαν να ήταν δικός του, χωρίς ωστόσο να αφομοιωθεί στο σύμπαν του άλλου, αλλά από απόσταση να τον ενθαρρύνει στην προσωπική του εξερεύνηση, εκφράζοντάς του την επιθυμία να τον κατανοήσει γ'. η κατάσταση γνησιότητας και συμφωνίας (congruence), που ενισχύεται από την αυθεντικότητα των συναισθημάτων του δασκάλου, ο οποίος, αμβλύνοντας τις άμυνες, αποκαλύπτει το ‘διάφανο’ εαυτό του. (μνημ. Spinelli, E., 2009, σσ. 213-216).

³⁰⁵ Σημειώνει η Χ. Μπακονικόλα (1991, Εισαγωγικό Σημείωμα): «η μελέτη του θεατρικού δράματος και της ουσίας του μας παραπέμπει στην ουσία του ανθρώπινου δράματος και της ύπαρξης μέσα στον κόσμο».

- στη σωματική έκφραση και την ενεργητική ακρόαση και επικοινωνία,
- στη θεατρική δράση και το θεατρικό ρόλο,
- στη χαλάρωση, την παρατηρητικότητα και το διαλογισμό,
- στη σύλληψη της έννοιας του χρόνου και της γλώσσας της σιωπής,
- στις αναπαραστάσεις και τις μεταμορφώσεις του σώματος,
- στην πίστη, τη μοναχικότητα, την αυτοπειθαρχία, τη θέληση, την υπομονή και την επιμονή,
- στη διαλεκτική κίνηση και σχέση, την αγαπητική διαθεσιμότητα και τη θυσία³⁰⁶.

Η πορεία προς τη μύηση του εμψυχωτή συναντά εμπόδια που αναστέλλουν την ετοιμότητά του για συνάντηση και αλλαγή. Ο ασκούμενος είναι ανάγκη να μην αρνείται τη σοφία του εαυτού του, αλλά να έχει εμπιστοσύνη στις διαθέσιμες δυνάμεις του. Με αυστηρότητα να αναζητά την ανθρώπινή του ολότητα, τη σωματική και ψυχοπνευματική του οντότητα. Να τροφοδοτεί τις ρίζες της δημιουργικής και υπερβατικής του ευφυΐας και να μη συλλαμβάνει τα πράγματα με την περιοριστική τυπική λογική και τη φυγόπονη πρακτική της συμβατικής καθημερινότητας, που τον διασπά και του στερεί τη δύναμη να αλλάζει.

Ο εμψυχωτής υπάρχει για να μπορεί να έχει γαλήνη³⁰⁷ και να αγαπά, χωρίς να περιμένει να τον αγαπούν. Να διερευνά τα όρια της μοναχικότητάς

³⁰⁶ Ο Buber «θεωρεί τον άνθρωπο ως διαλογική ύπαρξη η οποία ορίζεται από τη σχέση που έχει αναπτύξει με το Συ του περιβάλλοντος. [Σε αυτό] ο άνθρωπος σχετίζεται διαλογικά, είτε ως Εγώ με το Συ, είτε ως Εγώ με τα αντικείμενα («Αυτό»). Αλλά το Εγώ δεν νοείται χωρίς το Συ, ούτε το 'αυτό' χωρίς το 'άλλο'.» (μνημ. Κοσμοπούλου, Α, 1995, σ. 423). Έτσι, κατά τον Buber, από τη σκοπιά της ετερότητας του άλλου «έν αοχή ήν ή σχέσις» και επομένως «γινόμαστε ο εαυτός μας μέσα από τη σχέση». (μνημ. Kirschenbaum, H. & Henderson, V. L., 1990, σ. 63). Πρόκειται για διαλογική σχέση που αναδεικνύει τη βίωση της κατάστασης και τη δημιουργία νοήματος τόσο από το εγώ όσο και από το εσύ. Spinelli, E., 2009, σσ. 158-159.

³⁰⁷ Να νιώθει όπως ο Τελιέγκιν στο *Θείο Βάνια* του Τσέχωφ «είτε τριγυρνάω στα χωράφια, είτε κάνω βόλτες στον ισκιωμένο κήπο, είτε ακόμα κοιτάζω πάνω σε τούτο το τραπέζι, πάντα νιώθω μέσα μου μια απερίγραπτη εντυχία! Ο καιρός είναι τόσο μαγευτικός... Τα πουλάκια κελαηδούνε, όλοι μας ζούμε μέσα σε ειρήνη και ομόνοια - τι παραπάνω θέλουμε;» Τσέχωφ, Α., 1986, σ. 124.

Γεμάτος από αγάπη, έτοιμος να ζητήσει συγχώρεση, όπως ο Μάρκελος στους *Αδελφούς Καραμάζοβ*: «η ζωή είναι παράδεισος κι όλοι μας στον παράδεισο βρισκόμαστε, μόνο που δεν θέλουμε να το καταλάβουμε. Μα αν το καταλαβαίναμε, αύριο κιάλας θα

του, με το φως μιας ιδιότυπης καρτερίας, δίχως να φοβάται να μείνει μόνος. Να παραμένει αυτόνομος, χωρίς να προσπαθεί να γαντζωθεί από τους άλλους, μέσα από τη βαθιά πίστη που σβήνει το φόβο του αποχωρισμού και της μοναχικότητας. Να σιωπά. Να αντέχει τον πόνο, να διατηρεί τη μνήμη του, ακόμα κι όταν αυτός παύει να υπάρχει και να τον ξεπερνά με τη διαθεσιμότητα της αγάπης και τον αγώνα για δράση.

Να μην επιδιώκει την αναγνώριση, αλλά, αντίθετα, να μπορεί να φορτωθεί τη δυστυχία των άλλων. 'Δεν σας ξεχνώ', μπορεί να είναι η φράση που χαρακτηρίζει τον ψυχωμένο εμψυχωτή, έτοιμο να αντιμετωπίζει με το ανοιχτό αληθινό πρόσωπό του –και όχι με το κλειστοφοβικό 'εγώ'– την αδικία, τον πόνο, το φόβο, την κόπωση, την απώλεια ενέργειας, αλλά και τον αρνητισμό, την επιθετικότητα και την παθητικότητα. Σαν έτοιμος λοιπόν από καιρό, να επιλέγει τα δύσκολα, να προτιμά τα απόκρημνα βουνά του νου και της ψυχής από τις πεδιάδες τους. Να εμπνέει τον έρωτα στη ζωή και να οδηγεί με προσωπική ευθύνη και συνέπεια τους μαθητές του μέσα από τον ενθουσιασμό και τη μέθοδο. Να πορεύεται το δρόμο της σοφίας διερωτώμενος όχι μόνο για το τι αναζητά και ανακαλύπτει, αλλά κυρίως για το τι θα κάνει με ό,τι ανακαλύπτει. Διαλέγεται με τον εαυτό του, αφού πρώτα τον έχει αποδεχτεί, διατηρώντας συγχρόνως την ένταση μιας συνεχούς αμφιβολίας, που οδηγεί σε αυτο-αμφισβήτησή του ή και σε σύγκρουση συνειδητή ή ασυνείδητη.

Ο εμψυχωτής, λοιπόν, δεν 'κλείνεται', αλλά είναι ανοιχτός στο φυσικό και ανθρώπινο περιβάλλον, στο μικρόκοσμο και μακρόκοσμο. Μπορεί και διερευνά τη φύση του και τη θέση του στον κόσμο μέσα από τη γνώση, την αισθητική και την ηθική. Αναπτύσσεται και μαθαίνει. Είναι ικανός να παρατηρεί τόσο μια σταγόνα νερού όσο και τον έναστρο ουρανό, με τη συγκίνηση του παιδικού ονείρου και τον ορθό λόγο της επιστήμης. Αγωνιά για την καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος. Ελπίζει και αγωνίζεται για μια παγκόσμια αρμονία μέσα από τις αντιθέσεις. Ερευνά τις αλλαγές στους κοινωνικούς ρόλους των φύλων και μπορεί να αναπαριστά τις ποιότητες της ισότητας στις σχέσεις τους. Διευρύνει συνεχώς τα όρια του νου και της αγάπης, μέσα από διαρκή περισυλλογή για την απεξάρτησή του από το 'εγώ' και την ανακάλυψη του προσώπου του στο εμείς. Συλλαμβάνει την τελειότητα μέσα

γινόνταν ολάκερος ο κόσμος παράδεισος. [...] Πουλάκια του Θεού, χαρούμενα πουλάκια, συγχωρέστε με κι εσείς γιατί κι απέναντί σας είμαι αμαρτωλός. [...] όλη η δόξα του Θεού ήταν γύρω μου: τα πουλάκια, τα δέντρα, τα λιβάδια, οι ουρανοί.» Ντοστογιέφσκι, Φ., 1990, σσ. 206-207.

από τη συμπλήρωση του άλλου³⁰⁸. Μπορεί να απορεί και να ανακαλύπτει μέσα από τη ζωογόνο ματιά του πόνου τη ματαιότητα της ζωής και το θάνατο. Κατανοεί ότι όλα τα μεγάλα έργα έγιναν με αγάπη, δείγματα μνήμης, αδιάψευστοι μάρτυρες του εφήμερου και αιώνιου. Πιστεύει στην άλλη όψη της πραγματικότητας, ως δρόμο για τον αγώνα και την ανάσταση³⁰⁹.

Για να συμβεί πραγματική εμπύχωση –και αυτό μπορεί να γίνει με την ουσιαστική και συμμετοχική εμπλοκή στο εργαστήριο– πρέπει να αναδυθεί και να διαχυθεί θετική ενέργεια. Να αποκτηθεί η αίσθηση. Να γεννηθεί δηλαδή ένα πλεόνασμα αυθεντικής ευαισθησίας, που δημιουργεί τις προϋποθέσεις για ενεργοποίηση των σωματικών, ψυχικών και διανοητικών λειτουργιών, για ψυχική αποκάλυψη και φανέρωση.

Προς αυτήν την κατεύθυνση, θεμελιώδης είναι η ικανότητα του εμπυχωτή με εξαιρετική ευαισθησία να χρησιμοποιεί όλο το εύρος της ανθρωπίνης, φυσικής του έκφρασης³¹⁰. Να παρατηρεί και να ανακαλύπτει διαρκώς το σώμα του, μεταμορφώνοντάς το σε άλλες μορφές ζωής (νερό, βράχο, δέντρο, ζώο κλπ.) και να προσλαμβάνει τη γύρω πραγματικότητα μέσα από αρχέγονους σωματικούς κώδικες συμπεριφοράς. Να είναι ευαίσθητος σε ό,τι δέχεται, σε ό,τι κλείνει μέσα του, σε ό,τι εκπέμπει. Να ζει με αυθόρμητο τρόπο διαρκώς, ως ένα ‘ζωντανό’ σώμα και όχι ως μια υπαρκτή αλλά απενεργοποιημένη φυσική παρουσία. Να βιώνει την εσωτερική του αρμονία, κράμα μιας συμπαντικής ύλης και ψυχοπνευματικής ουσίας.

³⁰⁸ Η άποψη αυτή απηχεί τις θέσεις της φαινομενολογίας, του υπαρξισμού και περσοναλισμού στη σύγχρονη εποχή. Spinelli, E., 2009, σ. 190.

³⁰⁹ Φέρνουμε στο νου την αγάπη του Α. Τσέχωφ για τους συνανθρώπους του και τη φύση, τη μεταφυσική του αγωνία για τη φθορά που επιφέρει ο χρόνος, τους στοχαστικούς μονολόγους των προσώπων που διαλέγονται με τον εαυτό τους στα έργα του. Προσεγγίζουμε την ουσία της δικής μας ύπαρξης μέσα από τους καημούς, τα αδιέξοδα, τους αποχωρισμούς και τα απραγματοποίητα όνειρα των προσώπων των έργων του κι ακόμα εμφορούμαστε από την αίσθηση του χρέους και της μακροθυμίας τους, της βαθιάς πίστης και του οράματός τους για μια μελλοντική ευτυχία. Καλλέργης, Λ., 1986, σσ. 11-25.

³¹⁰ Αναφερόμενος στον ηθοποιό, ο Π. Μπρουκ (1999, σσ. 368-369) επισημαίνει την αναγκαιότητα άσκησης του στη σωματική έκφραση (Μέγιερχολντ, Γκροτόφσκι), την ψυχολογική - συναισθηματική προσέγγιση του ρόλου (Στανισλάβσκι, Actors Studio) και την κριτικο-στοχαστική σκέψη (Μπρεχτ). Υπό αυτό το πρίσμα, οφείλει με τρόπο έντονο να προσεγγίζει τα συναισθήματα του ρόλου που υποδύεται, υπερβαίνοντας τα προσωπικά του συναισθήματα.

Ακόμα, να παρατηρεί κάθε μορφή ζωής γύρω του όπως αυτή υπάρχει, ανεξάρτητα από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της (πέτρα, ζώο, ψάρι, δέντρο, σταγόνα νερού, κόκκος άμμου κλπ.). Η παρατηρητικότητα του τού επιτρέπει να συλλαμβάνει τον κόσμο με την αίσθηση που του δημιουργούν τα φυσικά υλικά και δυνάμεις, τα αντικείμενα και οι ανθρώπινες λειτουργίες και δραστηριότητες. Πώς νιώθει, λοιπόν, μπρος σ' ένα βράχο, σ' ένα λουλούδι, στη βροχή και στον άνεμο, στο φως και το σκοτάδι, στον ήχο και τη σιωπή, αλλά και μπρος σ' ένα κόκκινο μπαλόνι, σε μια κορδέλα, σε ένα γυάλινο βόλο και τι είδους συναισθήματα του προκαλούν τα χαρακτηριστικά του (το σχήμα, η υφή, ο όγκος, οι αισθητηριακές ποιότητες κλπ); Ποια είναι η αίσθησή του στους ήχους και στην εκφορά των λέξεων;

Έτσι, αποκτά την 'τέχνη' να συλλαμβάνει την αίσθηση η οποία πηγάζει από την εσωτερική του σοφία, που την εκδηλώνει ως δύναμη ευαισθησίας. Με αυτήν μπορεί να μεταμορφώνεται και να φτάνει στον κόσμο των ιδεών και στο γνήσιο τρόπο ζωής. Έτσι, η αίσθηση μπορεί να μιλά μέσα του, να κινεί τη συγκίνηση και το λόγο του και να μεταβάλλεται σε πίστη και δράση³¹¹.

Για να εμψυχήσει στους μαθητές του την αίσθηση των αισθήσεων, πρέπει να μπορεί ο ίδιος να διεισδύει στη φύση του και να την ανακαλύπτει. Να ανθοφορεί μέσα του η κορυφαία αίσθηση, ο έρωτας για τη ζωή και τα υψηλά ιδανικά, δίχως άλλο σκοπό παρά μόνο για τη δική του ακμή, σε μια πορεία για ολιστική κατανόηση της φύσης του εαυτού του και όχι μόνο του ρόλου του (κοινωνικού, επαγγελματικού κλπ.). Σύμφυτος με τον αυθορμητισμό, ο έρωτας φανερώνει κάθε τι αληθινό και ανθρώπινο. Έτσι, όταν ο εμψυχωτής διαπνέεται από παιδαγωγικό έρωτα, φωτίζει το δρόμο των μαθητών για να ενεργούν σύμφωνα με την αληθινή φύση τους.

³¹¹ Κατά τον Αρτώ, η αναζήτηση πρωτίστως της σοφίας έναντι της αισθητικής είναι ζητούμενο στη θεατρική τέχνη και στην εκφραστική αγωνία του ηθοποιού, που μέσα από τη σωματική παραληρηματική έξαρση συναντιέται με τις συγκρούσεις του. Πρόκειται για ριψοκίνδυνη διαδικασία, κατά την οποία ο ηθοποιός, μέσα από την άσκηση της αναπνοής του, ενεργεί με το σώμα του για τη διεύρυνση των ορίων του, για τη συνάντηση σώματος και πνεύματος. Η ανάδυση και αποκάλυψη του εαυτού για την απόκτηση της πληρότητάς του συμβαίνει μέσω της θυσίας του ατομικού και της διάχυσής του στον κόσμο του συλλογικού. Περέλη-Κοντογιάννη, Ρ., 1985, σσ. 122, 126, 129, 131.

Για την εθελούσια απώλεια του ατομικού βλ. Brecht, Β. "Das Badener Lehrstück vom Einverständnis" (Διδακτικό έργο του Μπάντεν-Μπάντεν για τη συναίνεση). Ντορτ, Μπ., 1975, σσ. 92-93.

Ο εμπυχωτής είναι «ο άνθρωπος που προβαίνει σε μια πράξη αυτο-αποκάλυψης [...] κάποιος που αποκαθιστά την επαφή με τον εαυτό του, δηλαδή, μια ακραία αναμέτρηση με τον εαυτό του [...] όχι απλά και μόνο μια αναμέτρηση με τις σκέψεις του, αλλά αυτή που επιστρατεύει ολόκληρο το είναι του». Έτσι, απεκδυόμενος 'τη μάσκα της καθημερινότητας', με ειλικρίνεια μπορεί να υπηρετεί μια ασκητική της παιδαγωγικής, που απαιτεί τη δική της «ειδική σιωπή», δίχως να επιζητά την αναγνώριση με τα κάθε λογής χειροκροτήματα. Αντίθετα, «σ' αυτήν την ειδική διαδικασία πειθαρχίας κι αυτοθυσίας, αυτοδιείσδυσης και διάπλασης, δεν φοβάται να προχωρήσει πέρα απ' όλα τα όρια που 'ναι φυσιολογικώς αποδεκτά [οπότε] φτάνει σ' ένα είδος αρμονίας και ειρήνης του νου», σε μια έκσταση, μια «ικανότητα να συγκεντρώνεσαι μ' έναν ειδικό θεατρικό τρόπο και να μπορούν να σε φτάνουν με την ελαχιστότερη καλή θέληση»³¹².

Η σύλληψη της αίσθησης είναι 'πάσχω' αγώνας και συμπεριφορά, που του δίνει τη δύναμη να παρατηρεί τα πράγματα μέσα και γύρω του, που τον κάνει να νοιάζεται για το αληθές και να μάχεται το πλαστό. Αγώνας που διευρύνει το 'εγώ' του εμπυχωτή, το οποίο γίνεται περισσότερο ανθεκτικό και λιγότερο φυγόπονο στις δυσκολίες μιας ζωής που κυλάει και ξοδεύεται δίχως σκοπό, μέσα στο φυσικό νόμο. Κι όσο διευρύνεται το 'εγώ' προς το 'εσύ', ανοίγει η αίσθηση που, αποδεσμευμένη από πεπερασμένες σκοπιμότητες, μπορεί να συλλαμβάνει τη σοφία της ζωής. Αυτή η πορεία προς την αυτογνωσία τροφοδοτείται από την προσωπική σοφία και την ανατροφοδοτεί με τη δύναμη της αλήθειας και της αγάπης.

Κι όταν ο εμπυχωτής ασκηθεί στην 'τέχνη' να ανακαλύπτει την αίσθηση, τότε μπορεί να καλλιεργήσει και την τεχνική της έκφρασής της. Άλλωστε, είναι κυρίως η ευαισθητοποιημένη αίσθηση που αφουγκράζεται τον εσωτερικό εαυτό και την ομάδα και την εμπυχώνει, μιας και η ειδική τεχνογνωσία από μόνη της δεν είναι αρκετή για να εγγυηθεί την εμπύχωση.

Πρόκειται για την αυθεντική διάσταση της φυσικής αίσθησης, που ξεπηδά και βιώνεται με ξεχωριστή ευαισθησία και συγκίνηση και δεν αποκωδικοποιείται με αναλύσεις και ερμηνείες. Έτσι, κάθε προσπάθεια εξήγησης της αίσθησης την ακυρώνει, γιατί η ίδια δεν προκύπτει μέσα από σκοπούς και, επομένως, χάνεται όπου υπάρχει κάθε είδους σκοπιμότητα. Γεννιέται από την ανάγκη απλά να φανερωθεί και δεν σκοπεύει να φέρει κάποιο αποτέλεσμα. Με άλλα λόγια, υπάρχει εκεί όπου υπάρχει φυσικότητα.

³¹² Γκροτόφσκι, Γ., 1982, σσ. 66, 73, 75, 95, 122.

Στο Εργαστήριο της Παιδαγωγικής του Θεάτρου, με το σώμα να βρίσκεται σε ελεγχόμενη ακινησία, ο εμπυχωτής δημιουργεί τις κατάλληλες συνθήκες με ασκήσεις αυτοσυγκέντρωσης και σωματικής έντασης, προσβλέποντας στο άνοιγμά του και την επικοινωνία του με το 'άλλο', στην αύξηση της ενέργειας, στην ψυχική και πνευματική του διέγερση, μεταμόρφωση και εμπάθυση.

Μιλούμε για την ιδιότυπη ευαισθησία ενός σώματος, που διευρύνεται με την απόκτηση της αίσθησης και φανερώνει την ποιητικότητα και την ουσία της ζωής. Με ευαισθητοποιημένη την αίσθηση, το σώμα –κύτταρο και πλανήτης– 'ανασαίνει', σιωπά και εκρήγνυται όπως η φύση. Με την αναπαράσταση, κρατά ζωντανή την αίσθηση όλων των αισθήσεων, της σωματικής κίνησης και έκφρασης. Έτσι, μετασχηματίζεται σε 'σώμα ψυχής', αναπτύσσεται εσωτερικά και οδηγεί στη γνώση μέσα από τη συγκίνηση και τη συνείδηση.

Τα επίπεδα ανάπτυξης της αίσθησης είναι:

α'. Δημιουργία της αίσθησης

Πρόκειται για την εξωτερική πραγματικότητα, που ως εξωτερικό ερέθισμα είναι έτοιμη να προσληφθεί από τις αισθήσεις και με τη βαθιά σκέψη, την αναπνοή και τη σιωπή να μετατραπεί σε αίσθημα, συναισθηματική ευωχία και σωματική έκφραση, που μπορεί να διευρύνει τα εσωτερικά πεδία του εαυτού.

β'. Σύλληψη της αίσθησης

Η επιθυμία γίνεται το εσωτερικό κίνητρο, που ενεργοποιεί τη σύλληψη της πραγματικότητας. Μέσα στο ασήμαντο κυοφορείται το σημαντικό, που με την πίστη γίνεται βιωμένη αίσθηση και εμπειρία και αποκτά νόημα για τη ζωή. Η φαντασία αφήνεται σε φωτεινά πεδία και γεννά νέες ποιότητες δημιουργικότητας.

γ'. Συγκράτηση της αίσθησης

Η ανάγκη, το ενδιαφέρον και η μνήμη τροφοδοτούν τη διατήρηση της αίσθησης και δημιουργούν τις προϋποθέσεις να ανακαλύψει κανείς μέσα του τα μάτια του άλλου και να δώσει χρώμα και νόημα στην αγωγή του εσθλού.

δ'. Απόκτηση και εγκατάσταση της αίσθησης

Αποτελεί τη βάση για την απομάκρυνση του ασκούμενου από συμβατικές στάσεις, αξίες και συμπεριφορές, για την αυτοπραγμάτωση και τη συνάντη-

σή του με τον κόσμο του υπερβατού. Με τη σωματική και ψυχοπνευματική ευεξία να βρίσκεται σε υψηλά επίπεδα, ο ασκούμενος βιώνει την ιερότητα της ξεχωριστής γλώσσας του σώματος, της σιωπής. Η ακινησία των μελών του σώματος, η απαλλαγή από τους εσωτερικούς 'θορύβους' και η ενεργοποιημένη φαντασία απελευθερώνουν ενέργεια και οδηγούν στην απόκτηση αίσθησης και αρμονίας, μιας ιδιότυπης μεταγνώσης, που πηγάζει από τη 'συνειδητότητα' του σώματος.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7

Επίπεδα ανάπτυξης της αίσθησης κατά την εμπύχωση

α'. Δημιουργία της αίσθησης
β'. Σύλληψη της αίσθησης
γ'. Συγκράτηση της αίσθησης
δ'. Απόκτηση και εγκατάσταση της αίσθησης

6.4. Ο εμπυχωτής ως ερευνητής

Η ανάγκη να γίνουν τα παιδιά ερευνητές της μάθησής τους σε περιβάλλον συνεργατικής διερεύνησης μάς υποχρεώνει να προσανατολιστούμε στην αναζήτηση του δασκάλου που θα είναι και ο ίδιος ερευνητής του έργου του. Όπως λοιπόν ο εκπαιδευτικός-ερευνητής δράσης, έτσι και ο εμπυχωτής, για να κατανοήσει και να βελτιώσει το έργο του, είναι ανάγκη να το ερευνήσει, ώστε να οργανώσει την εμπύχωση με συστηματικό τρόπο. Κι ακόμα, να συνεργαστεί με συναδέλφους εκπαιδευτικούς, δημιουργώντας την κοινότητα των δασκάλων-ερευνητών (community of inquiry)³¹³ και καθιερώνοντας μια διαφορετική πρακτική απέναντι στη νοοτροπία του επαγγελματικού ατομισμού –που τον βλέπουμε στις κλειστές αίθουσες– και στην απουσία παιδαγωγικής επικοινωνίας των εκπαιδευτικών³¹⁴. Με άλλα λόγια, ως στοχαστής,

³¹³ Booth, D. & Wells, G., 1994. Βλ. επίσης Wells, G., 1994.

³¹⁴ Hargreaves, A., 1993.